

Základy vyhledávání v elektronických informačních zdrojích

Martina Machátová

Poslední aktualizace: 25. února 2026

Příprava řešerše

- Analyzovat téma písemné práce. Stanovit dílčí a příbuzná témata.
- Ujasnit si, co chci a nechci najít.
- **Vytvořit soupis hledaných výrazů.**
- Najít vztahy mezi těmito výrazy (booleovské operátory, závorky).
- Vytvořit logickou strukturu.
- Výběr zdrojů – hledat v různých zdrojích.
- Přizpůsobit zadání dotazu řešeršním možnostem dané databáze.
- Systematičnost.
- Respektovat licenční podmínky k danému elektronickému zdroji, pozor na omezení počtu stahovaných záznamů.

Při přípravě rešerše pozor!

- Základ: sestavit **seznam slov, která zadáváme do vyhledávacích masek**.
- Odborná terminologie, cizojazyčné výrazy.
- Výrazy nadřazené, podřazené a příbuzné.
- **Synonyma**, homonyma.
- Pravopis, např. *president*, *prezident*
- Angličtina:
  - rozdílný pravopis v britské a americké angličtině, např. *colour* x *color*, *tire* x *tyre*,
  - spojovníky, např. *pre-hospital*, *prehospital*.
- Transkripce a transliterace zejména jmen, např. Čechov – *Tschechow*, Jurij – *Yury*, *Iurii*, Marx – *Marks*, Gor'kij – *Gorkij*, *Gorky*, *Gorki*, Gorbačev – *Gorbačov*, *Gorbachev*.

Vyhledávání v elektronických informačních zdrojích

Praktické rady

- Prostudovat **helpy a nápovědy**, pozor na nastavení daného systému.
- Používat
  - pokročilé vyhledávací masky,
  - tezaury a další **řízené slovníky** klíčových slov a předmětových hesel,
  - booleovské operátory, závorky,
  - znaky pro rozšíření.

Všímejte si v nalezených záznamech:

- slov v názvech dokumentů,
- slov v abstraktech/anotacích,
- klíčových slov,
- předmětových hesel.

Booleovské/logické operátory

- Vyjadřují vztah mezi vyhledávanými pojmy: AND, OR, NOT.
- Pozor na nastavení databáze.
- U většiny databází mezera mezi hledanými výrazy znamená operátor AND.

Nemusí to však platit pro všechny elektronické zdroje.

V některých databázích vyjadřuje mezera operátor OR, nebo frázi (pevné slovní spojení).

Booleovské/logické operátory

- Při hledání ve zdrojích, u nichž není k dispozici nápověda, je zpravidla dobré psát operátory (včetně operátoru AND) a psát je velkými písmeny.
- Jestliže vyhledávací maska obsahuje tlačítka (např. s operátory, závorkami či náhradními znaky), zpravidla se vyplatí upřednostnit tato tlačítka před vypisováním příslušných operátorů, závorek či náhradních znaků.

AND /a zároveň/

- Zúžení dotazu, současný výskyt všech uvedených termínů.
- Systém vyhledá jen ty dokumenty, v nichž se vyskytují obě slova současně.
- *Příklady:*

psychologie AND děti

Jsou vyhledány všechny dokumenty, v nichž se objevují slova „psychologie“ a „děti“ současně. Na pořadí slov nezáleží.

školství AND financování

emoce AND děti

OR /nebo/

Rozšíření dotazu.

- Systém vyhledá všechny dokumenty, ve kterých se vyskytuje alespoň jedno ze dvou uvedených slov. Často používáno např. u synonym.

- *Příklad: **kreativita OR tvořivost***

Systém nalezne dokumenty, v nichž se vyskytuje buď slovo „kreativita“, nebo slovo „tvořivost“.

- Další příklady:

vzdělávání OR výchova

historie OR dějiny

presidenti OR prezidenti

NOT /ne, bez/

Odstranění nežádoucích dokumentů.

Systém vyhledá všechny dokumenty, ve kterých se vyskytuje první slovo, ale nikoliv slovo druhé.

Pozor! 4 možnosti zadání operátoru:

Golf NOT sport

Golf AND NOT sport

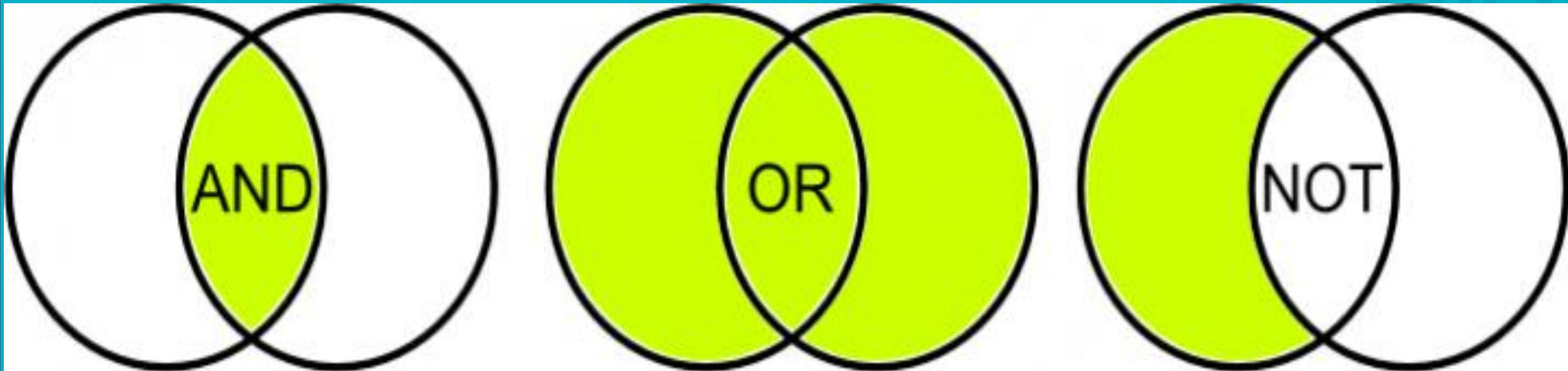
Golf ANDNOT sport

Golf -sport

Ve všech případech jsou vyhledány dokumenty, v nichž je obsaženo slovo „golf“, ale nejsou vyhledány dokumenty, v nichž je obsaženo slovo „sport“.

Booleovské operátory

Grafické znázornění

Distanční/vzdálenostní/proximitní operátory

Specifikují vzdálenost a posloupnost mezi vyhledávacími výrazy. Hledaná slova se vyskytují v těsném sousedství nebo vedle sebe.

- “ “ (fráze).

Příklad dotazu: "pedagogická psychologie"

Systém hledá zadané slovní spojení. Zpravidla nenajde jiné slovní tvary, např. spojení „pedagogickou psychologií“.

- NEAR (nezáleží na pořadí slov)
- WITHIN, W (záleží na pořadí slov).
- ADJACENT, ADJ (výrazy vedle sebe bez ohledu na pořadí).
- FOLLOWED BY (přesné pořadí).

Distanční/vzdálenostní/proximitní operátory – příklady použití

- "Rais vlastenci"~3
- taxi W/5 drivers,
- taxi W5 drivers,
- taxi W(5) drivers,
- taxi WITHIN5 drivers,
- VAT N5 reform,
- VAT NEAR5 reform,
- česká %3 republika,
- česká !3 republika

Zástupné znaky

(rozšíření, truncation, wildcards)

Používáme pro nalezení **různých tvarů daného slova** a odlišných forem pravopisu.

Příklad: marketing*

Systém vyhledá např. tyto výrazy: marketing, marketingu, marketingem, marketingový, marketingová, marketingové, marketingovým.

Náhrada za 0 – 1 znak,
právě 1 znak,
neomezený počet znaků.

Pravostranné a levostranné rozšíření, náhrada znaků uvnitř slova
(náhrada znaku na začátku, konci a uvnitř slova).

Individuální nastavení každého systému.

*, ?, %, _, \$, #

Příklady: most*, pre_ident*

Kombinované dotazy

Příklady

- ošetřovatel* AND (gynekolog* OR porod*)
- "počítačem podporovaná výuka" AND matemat*
- "umělá inteligence" AND (práv* OR legislat*)
- (záme* OR zámek* OR tvrz* OR hrad*) AND průvodc*
- (rozhledn* OR vyhlíd*) AND průvodc*
- krajinomalb* OR (krajin* AND malíř*)
- muze* AND (vzděláv* OR výchov* OR eduka* OR pedagog*)

Instruktažní pomůcky

Booleovské operátory:

https://www.youtube.com/watch?v=J_Z2fjRJIfA

<http://iva.k.utb.cz/lekce/resersni-dotazy-a-operatory/>

Znaky pro rozšíření:

<https://www.youtube.com/watch?v=nBTlwc9Ha1w>

Cvičení 1

Hledáme literaturu o nemocích psů či koček.
Které zadání dotazu je správné?

- a) (kočky AND psi) AND nemoc*
- b) (kočky OR psi) NOT nemoc*
- c) (kočky OR psi) AND nemoc*

Cvičení 2

Hledám literaturu o pěstování rajčat nebo paprik.
Které zadání dotazu je správné?

- a) (rajčat* OR paprik*) AND pěstov*
- b) rajčat* AND paprik* AND pěstov*
- c) rajčat* OR paprik* OR pěstov*

Cvičení 3

Potřebuji najít literaturu o historii Palestiny či o dějinách Izraele. Které zadání dotazu je správné?

- a) (izrael* AND palestin*) AND (dějin* AND histor*)
- b) (izrael* OR palestin*) AND (dějin* OR histor*)
- c) (izrael* OR palestin*) AND (dějin* NOT histor*)

Cvičení 4

Hledáme literaturu o životě Antonína Dvořáka.

- a) Antonín* AND Dvořák* AND biograf* AND život*
- b) Dvořák AND život
- c) Antonín* AND Dvořák* AND (biograf* OR život*)

Cvičení 5

Hledám literaturu o historii muzikálu.

a) muzikál* AND (histor* OR dějin*)

b) muzikál* NOT (histor* OR dějin*)

c) muzikál* AND histor* AND dějin*

Cvičení 6

Hledáme literaturu o amatérském divadle.

- a) divad* NOT (amatér* OR ochotn*)
- b) divad* AND (amatér* OR ochotn*)
- c) divad* OR amatér* OR ochotn*

Cvičení 7

Hledáme literaturu o poruchách příjmu potravy.

- a) bulim* AND anorex* AND poruch* AND příj* AND potrav*
- b) bulim* OR anorex* OR (poruch* AND příj* AND potrav*)
- c) bulim* OR anorex* OR poruch* OR příj* OR potrav*

Cvičení 8

Hledáme literaturu o adopci dítěte.

- a) adopce
- b) (adopce OR osvojení*) AND (děti OR dítě)
- c) adopce AND (děti OR dítě)

Cvičení 9

Hledáme literaturu o přestupkovém právu.

a) přestup*

b) přestupk* NOT přestupc*

c) přestupk* OR přestupc*

Výsledky ke cvičením

1 c

2 a

3 b

4 c

5 a

6 b

7 b

8 b

9 c

Hodnocení informačních zdrojů

Při studiu informačních zdrojů pro odbornou práci, a to zejména z volného Internetu, je nutné zvážit vhodnost daného zdroje.

Zejména posuzujte tyto faktory:

- odbornost autora a jeho postoje,
- aktuálnost informací, doba publikování,
- komu informace určeny,
- účel vzniku zdroje,
- jak a kde získány informace uvedené ve zdroji,
- kde byly informace publikovány.

Nástroje AI pro vyhledávání odborné literatury

<https://www.techlib.cz/cs/84764-vyhledavani-s-ai>

AI a psaní odborných prací

- Různé přístupy v různých institucích.
- Bez problémů lze používat nástroje AI ke kontrole gramatiky a stylistiky a k překladům.
- Vygenerované informace mohou inspirovat.
- **Je nutné ověřovat pravdivost vygenerovaných informací v odborných zdrojích.**
- Je nutné brát v potaz, že nástroje AI mohou
  - generovat nedůvěryhodné (nepravdivé) informace,
  - uvádět neexistující zdroje (zejména časopisecké články).

AI a psaní odborných prací

Instrukce univerzit v ČR

Masarykova univerzita:

<https://kvalita.muni.cz/kvalita-vyuky/doporuceni-k-vyuzivani-umele-intelligence-ve-vyuce>

Ústav informačních studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy:

<https://uisk.ff.cuni.cz/cs/studium/pravidla-a-pokyny-pro-pouzivani-ai-studenty/>

Univerzita Karlova:

<https://ai.cuni.cz/AI-19.html?news=22381>

<https://ai.cuni.cz/AI-11.html>

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích:

https://www.jcu.cz/images/student/ai_zaverecne_prace.pdf

Mendelova univerzita v Brně:

<https://uvis.mendelu.cz/ai-a-kvalifikacni-prace>

Univerzita Palackého v Olomouci:

<https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/univerzita-pripravila-doporuceni-k-vyuzivani-generativnich-modelu-ai/>

<https://ai.e-bezpeci.cz/>

Doporučená literatura

COVILI, Jared. *Going google: powerful tools for 21st century learning*. 2nd ed. Thousand Oaks: Corwin, 2017.

ISBN 978-1-5063-2528-6.

ČERNÝ, Michal. *Hodnocení informací*. Online. In: Metodický portál RVP.cz. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 21. 12. 2020. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/22721/hodnoceni-informaci.html>. [cit. 2025-02-20].

FABIÁN, Ondřej. *Elektronické informační zdroje* Online, PDF. Zlín, 2012. Dostupné z:

<https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/23/37/07/elektronicke-informacni-zdroje.pdf>. [cit. 2024-09-14].

KUŽELÍKOVÁ, Lucie, NEKUDA, Jaroslav a POLÁČEK, Jiří. *Sociálně-ekonomické informace a práce s nimi*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4577-4.

MARKEY, Karen, KNOTT, Cheryl (ed.). *Online searching: a guide to finding quality information efficiently and effectively*. Third edition. Lanham: Rowman & Littlefield, © 2023. ISBN 978-1-5381-6773-1.

PAPÍK, Richard. *Rešeršní strategie a informační systémy pro vědu a výzkum*. Online, PDF. Verze 1.0. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2011. Dostupné z:

https://sites.ff.cuni.cz/uisk/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Re%C5%A1er%C5%A1n%C3%AD-strategie-a-informa%C4%8Dn%C3%AD-syst%C3%A9my-pro-v%C4%9Bdu-a-v%C3%BDzkum_Pap%C3%ADk.pdf. [cit. 2024-11-14].

PAPÍK, Richard. *Strategie vyhledávání informací a elektronické informační zdroje*. Brno: Tribun EU, 2011. ISBN 987-80-7399-338-2.

VYMĚTAL, Jan. *Informační zdroje v odborné literatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-520-5.

Kontakt

Martina Machátová

Moravská zemská knihovna v Brně

Tel.: 541 646 170

E-mail: Martina.Machatova@mzk.cz